

شرایط بهره مندی از امداد های غیبی بر اساس آیات قرآن

فهمیه پنجمی^۱

چکیده

امداد های غیبی، مدد هایی است که به صورت نا محسوس از جانب خداوند برای کمک به مسلمین و مؤمنین یا عذاب و هلاکت دشمنان آنها در درگیری ها و چالش های سیاسی اجتماعی و نظامی نازل می شود. اگرچه ظهور امداد های غیبی در این جهان مادی است، اما منشأ آن از جهان غیب و توسط خداوند می باشد. انسان ها برای بهره مندی از امداد های غیبی می بایست شرایط خاصی در زندگی رفتاری خود ایجاد کنند. امداد های غیبی در زندگی انسان یک استثناء نیست بلکه یک سنت الهی است. بنابر این لازم است مورد بررسی قرار گیرد، زیرا که فرد یا جامعه ای اگر باور نداشته باشد که قدرتی بی پایان هست و پیوسته از افقی فراتر به پیروان حق یاری می رساند سست و نا امید می گردد. پژوهش حاضر نیز به روش کتابخانه ای و با مراجعه به اسناد و مدارک قرآنی و تفسیری و به صورت توصیفی به مسئله شرایط بهره مندی از امداد های غیبی در قرآن پرداخته است. با توجه به نتایج این تحقیق امداد های غیبی الهی براساس ضابطه است؛ یعنی مطابق آیات قرآن، در صورتی که مؤمنین از خود شایستگی نشان دهند و با ایمان، عمل صالح، تحمل مصائب و ناملایمات و صبر در این راه قابلیت خود را به نمایش بگذارند، استحقاق دریافت یاری های ویژه الهی را می یابند. این امداد ها به شیوه های مختلف از طریق عوامل بیرونی و درونی نازل می شوند. مواردی مانند نزول فرشتگان، انجام امور غیر ممکن، هدایت بخشی و ایجاد آرامش از نمونه های امداد های غیبی محسوب می شوند.

کلید واژه ها : غیب، امداد های غیبی، سنت، قرآن

۱. طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه تخصصی کوثر

امدادهای غیبی خداوند تأثیری شگرف در زندگی انسان ها دارد. آن گاه که طوفان های حوادث ناگوار و مشکلات پی در پی به انسان هجوم می آورد و وی از همه جا نا امید می گردد، به مقتضای فطرت توحیدی خویش، روی دل به سوی خدا می کند. اینجاست که امدادی غیبی از او دستگیری می کند.

تا آن جا که می دانیم، درباره امدادهای غیبی الهی، بجز مقاله استاد شهید مرتضی مطهری، اثر مستقلی نگاشته نشده است، ولی با بررسی منابع اسلامی، به ویژه قرآن کریم، این تصور به سرعت رنگ می بازد، زیرا موضوع یاد شده در شمار بسیاری از آیات قرآن کریم و روایات معصومین (علیهم السلام) مطرح شده است. به گونه ای که دیگر نمی توان گفت امدادهای غیبی در زندگی انسان ها یک استثنا است، بلکه یکی از سنت های الهی است که مؤمن می تواند در سختی های زندگی بدان دل بسته و امید نجات داشته باشد.

قرآن در موارد متعددی با بیانات و عبارات مختلف به امدادهای الهی اشاره کرده است، در زبان و ادبیات روایات نیز امدادهای غیبی زیاد ذکر شده است. عنایت و توجه ویژه قرآن و روایات در خصوص مدد های الهی و شرایط بهره مندی آن بخاطر نقش آن در رشد و کمال و تربیت و تحکیم اعتقادات و باورهای دینی انسان و جامعه مؤمن می باشد و روشن می کند که میان جهان مادی و ما بعدالطبیعه ارتباط قوی و محکم وجود دارد و در نتیجه زمینه سازندگی و رشد و شکوفایی انسان و جامعه، فراهم می گردد. خصوصاً در شرایط حاضر که تهاجم همه جانبه ی فرهنگی از سوی شیاطین و جاهلیت جدید قرن بیست و یکم با تمام توان و امکانات صورت می گیرد تا باورها و عقاید امت اسلامی خصوصاً نسل جوان را هدف بگیرند تا راحت بتوانند به مقاصد شیطانی خودشان برسند، لذا اهمیت و ضرورت دارد که در خصوص موضوع مذکور پژوهش مفید و منظم و قابل قبولی صورت بگیرد.

با همه ی اهمیت و نقشی که امدادهای غیبی الهی دارد باید بگوییم که پژوهش نظام مند و متناسب با موضوع انجام نشده است. حتی الامکان با تتبع و بررسی که از پیشینه ی پژوهش در این خصوص و مراجعه به کتابخانه های تخصصی علوم قرآنی و عمومی و نیز سایت های اینترنتی انجام شد، اثر پژوهشی نظام مندی بدست نیامد، تنها در کتب تفسیر، مطالب متفرقه و اشارات اجمالی به مناسبت آیات امداد، آمده است. شهید مطهری در کتاب خود به نام «امدادهای غیبی در زندگی بشر» در حد یک سخنرانی پیرامون موضوع فوق بحث کرده است و یک پایان نامه به نام «امدادهای غیبی و شرایط بهره مندی از آن در قرآن» از خادم حسینی فاضلی که تدوین شده است. اما یک نکته در مورد تفاوت تحقیقی که گردآوری شد و به رشته تحریر درآمد با این آثار لازم

به ذکر است و آن؛ نوآوری ها و دستاوردهای این تحقیق در ارائه مدل نظری برای بهره مندی از امدادهای غیبی است و دیگر آن که در مقاله تلاش شده است تا یک چارچوب نظری برای درک بهتر شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی ارائه دهد و نشان دهد که چگونه ایمان، تقوا، صبر و توکل در این فرآیند نقش دارد. از دیگر تحقیق‌هایی که پیرامون این موضوع انجام گرفته‌اند و در این مقاله از آن استفاده نمودیم عبارتند از:

۱. مستندات قرآنی مقام معظم رهبری درباره‌ی شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی از دیدگاه قرآن

نوشته علی آقا صفری، باقر ریاحی مهر، عباس خان فاضل اف؛ در این مقاله نویسندگان به بررسی نقش امدادهای الهی در زندگی فردی و اجتماعی پرداخته‌اند. این پژوهش با استناد به آیات قرآن و بیانات مقام معظم رهبری شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی را تحلیل کرده و تأثیر آن را بر مجاهدان و مؤمنان بررسی می‌کند.

تفاوت این اثر با پژوهش حاضر این است که در این مقاله تمرکز بر شرایط بهره مندی امدادهای غیبی بیشتر به نمونه های تاریخی و قرآنی می باشد و کمتر به توصیف شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی است در حالی که در مقاله حاضر این شرایط به طور دقیق دسته بندی و بررسی شده است. در پژوهش حاضر علاوه بر آیات قرآن، دیدگاه مفسران برجسته را نیز درباره امدادهای غیبی بررسی کرده است در حالی که مقاله معرفی شده بیشتر بر سخنان مقام معظم رهبری تمرکز دارد.

۲. مقاله شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی از دیدگاه قرآن نوشته فاطمه فتوحی؛ این مقاله به بررسی

نقش امدادهای الهی در زندگی انسانها پرداخته و شرایط لازم برای دریافت این الطاف الهی را تحلیل می‌کند. بر اساس این مقاله بهره مندی از امدادهای غیبی نیازمند رعایت ایمان، تقوا، توکل، صبر، استقامت و دعا است. مقاله همچنین تأکید دارد که امدادهای غیبی نه تنها در سطح فردی بلکه در سطح اجتماعی نیز تأثیرگذار هستند و می‌توانند موجب پیروزی جوامع مؤمن بر مشکلات و دشمنان شوند.

اما تفاوت بارز نوشتار حاضر با این مقاله این است که در نوشتار حاضر توصیف شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی دسته بندی و نظام مند انجام شده و این شرایط را با استناد مستقیم به آیات قرآن بررسی کرده است. در حالی که اثر ذکر شده به بیان کلی مفاهیم اکتفا نموده است

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. امدادهای غیبی

امدادهای غیبی در اصطلاح به معنای مددها و الطاف ویژه در زندگی بشر است که از غیب سرچشمه می-گیرد؛ اگر زندگی آدمی همراه ایمان و اخلاص و کوشش باشد، مشمول عنایات خاص و امدادهای غیبی می شود. تعبیر امداد غیبی در قرآن کریم به کار نرفته، ولی آیات متعددی به امدادهای غیبی الهی اشاره کرده است. امداد غیبی تعبیری مرکب از دو واژه امداد و غیب است.

۱-۱-۱. امداد

ریشه امداد (م-د-د) است که معنای انبساط و امتداد دارد. «مدت» نیز که برای زمان مستمر به کار می-رود از همین باب است.^۱ این واژه بر زیاد شدن هم دلالت دارد، چنان که زمان مد آب رودخانه، بر آب آن افزوده می شود.^۲ کلمه «إمداد» مصدر باب «افعال» از ریشه ی «مدد» به معنی یاری رساندن و به فریاد رسیدن است؛ و امداد در اصطلاح به معنای یاری رساندن به صورت متصل، مداوم و پی در پی می باشد.^۳ بنابراین امداد به یاری کردنی اطلاق می شود که جنبه دائمی داشته باشد و به صورت مستمر ادامه یابد.^۴ امداد منحصر به چیزهای مادی نیست و در معنویات هم به کار می رود.

۱-۱-۲. غیب

واژه غیب نیز به معنای چیزی است که از انسان پوشیده و مخفی است، گرچه به معنای شک نیز به کار رفته است،^۵ زیرا شک معمولاً در امر مخفی حاصل می شود. برخی واژه پژوهان آن را به معنای پوشیده از چشم گرفته اند.^۶

۱. راغب اصفهانی، مفردات، ص ۷۶۳، «مد»

۲. شیخ طوسی، النهایه، ج ۴، ص ۳۰۷؛ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۳، ص ۵۰، ۵۱، «مد»؛ قاموس قرآن، ج ۶، ص ۲۴۲.

۳. داور پناه، ابوالفضل؛ انوارالعرفان فی تفسیر القرآن؛ تهران: انتشارات صدر، س ۱۳۷۵ ش، چ اول، ج ۶، ص ۴۴۴

۴. طبرسی، تفسیر جوامع الجامع؛ ترجمه مترجمان، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷ ش، ج ۲، ص ۴۳

۵. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۱۵۱، «غیب»

۶. ابن فارس، مقاییس اللغة، ج ۴، ص ۴۰۳، «غیب»

با توجه به معنای امداد و غیب معلوم می‌شود که امدادهای غیبی به معنای مددهایی است که از غیب سرچشمه می‌گیرد؛ این ترکیب اصطلاحاً به معنای مددهای غیبی ویژه در زندگی بشر است^۱ اصطلاح امدادهای غیبی الطاف و دستگیری‌های ویژه‌ای است که موجود مکلف از گذر عبودیت مستحق آن می‌شود. مهم‌ترین سند اعتبار وجود امداد غیبی، آیات قرآنی است که به روشنی از این پدیده یاد کرده‌اند. از مهم‌ترین مصداقهای امداد غیبی کمکهای ویژه پنهانی است که از طرف خدا در جنگهای صدر اسلام به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان رسیده، به طوری که ۴۰ آیه از قرآن بدان اختصاص یافته است. آیات دیگری نیز این کمک‌ها را در قالب توفیق یابی، حکمت افکنی، هدایت بخشی، حفظ و نگهداری از گناه و غیر آنها مطرح کرده است. امداد غیبی را می‌توان با شهود و ادراک شخصی، گزارش معصومان و اولیای الهی و عقل دریافت و اثبات کرد.

۲-۱. سنت

۲-۲-۱. سنت در لغت

- لغت دانان معانی گوناگونی برای سنت بر شمرده‌اند. که برخی از آنها عبارت است از:
۱. دوام و استمرار: طبق این معنا سنت یعنی ادامه دادن. این معنا از گفتار اعراب گرفته شده است که می‌گویند: «سُنْتُ الْمَاءَ إِذَا وَالَيْتَ فِي صَبَّهِ» «عرب به ریزش پیایی آب سنت می‌گوید».
 ۲. راه و روش پسندیده: طبق این معنا هر جا واژه‌ی سنت مطلق و یا با قید حسنه به کار رود به معنای شیوه و روش نیکو است و برای این که شیوه نادرست و ناپسند را افاده کند باید مقید به قید سیئه شود.^۲
 ۳. راه و روش^۳ بنابر این معنا به روشی که مردم از آن پیروی کنند و برای آنان به صورت عادت در آمده باشد چه نیکو و چه ناپسند سنت گفته می‌شود. در قرآن و روایات این دو معنا آمده است و به رویه

۱. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۳، ص ۳۴۴ «امدادهای غیبی در زندگی بشر»

۲. جرجانی، محمد ابن علی، کتاب التعریفات، ص ۱۲۲.

۳. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ ش ششم، ج ۳، ص ۳۴۲

در آیه ۱۶ سوره جنّ نیز استقامت را شرط افزایش نعمتهای مادی، همچون باران دانسته است^۱
 «وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا»^۲
 «و اگر آنها (جن و انس) بر طریقه ایمان استقامت ورزند ما آنها را با آب فراوان سیراب می کنیم.»

۵-۶. صبر

در نهایت، صبر و بردباری را می توان یکی دیگر از مقدمات لازم جهت بهره مندی از امدادهای غیبی به شمار آورد.

قرآن کریم با اشاره به این مطلب می فرماید:

«بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّنْ فُورِهِمْ هَذَا يَمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ»^۳
 «آری! اگر صبر و پرهیزگاری پیشه کنید و با همین جوش و خروش بر شما بتازند؛ همان گاه پروردگارتان شما را با پنج هزار فرشته مخصوص یاری خواهد کرد»
 بنابراین، شرایط بهره مندی از امداد های غیبی را می توان در تلاش صبورانه و مخلصانه انسان متقی خلاصه کرد.

پس می توان گفت: مدد غیبی در قالب فرو آمدن ۵۰۰۰ فرشته که در آیه ۱۲۵ آل عمران آمده، مشروط به اموری از جمله صبر و پایداری است.

انسان صابر، محبوب خدا و در پناه او و مشمول امدادهای الهی است. قرآن می فرماید: «وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ»
 مجاهدان شکیبا، برخوردار از امداد خداوند:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا ... وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ»
 «...»^{۵۴}

۱. تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۱۲

۲. جن آیه ۱۶

۳. سوره آل عمران آیه ۱۲۵

۴. سوره انفال، آیه ۴۵

۵. سوره انفال، آیه ۴۶

«ای اهل ایمان! هنگامی که با گروهی [در میدان نبرد] با گروهی [از مشرکان و کافران] روبرو می شوید ثابت قدم باشید ... و نزاع (و کشمکش) نکنید که سست و بد دل می شوید و قدرت (و شوکت و هیبت) شما از میان می رود؛ و استقامت نمائید که خداوند با استقامت کنندگان است»

«...فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ»^۱

«بنابر این هرگاه یکصد نفر با استقامت از شما باشند بر دویست نفر پیروز می شوند و اگر یکهزار نفر باشند بر دو هزار نفر به فرمان خدا غلبه خواهند کرد و خدا با صابران است.»

و در جایی دیگر درباره اولیای الهی ذکر می کند: «...فَصَبِّرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا...»^۲

«بر آنچه تکذیب شدند و آزار دیدند، شکیبایی کردند تا یاری ما به آنان رسید.»

^۱. سوره انفال آیه ۶۶

^۲. سوره انعام آیه ۳۴؛ مکارم و دیگران، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴ ش، ج ۳، ص ۷۹-۸۰

نتیجه گیری

خدا در قرآن به مؤمنان وعده داده تا اگر شرایطی همچون استقامت، صبر، ایمان، توکل، تقوا و مجاهدت در راه خدا را داشته باشند، از همه انواع امدادهای غیبی الهی بهره مند شوند. این وعده به عنوان یک سنت الهی در همه زمان ها و مکان ها جاری و ساری است و اختصاصی به دوره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حضور معصومان (علیه السلام) نداشته، بلکه عصر غیبت را نیز شامل می شود؛ زیرا سنت های الهی به عنوان قوانین ثابت حاکم بر نظام هستی، هرگز دچار تبدیل و تحویل نمی شوند. این سنت الهی نه تنها مربوط به مؤمنان بلکه شامل همه ی افراد بشر که در اثر اضطرار و درخواست خالصانه قلبی، به پروردگار عالم پناه می برند نیز می شود.

افزون بر آن روشن است که مجاهدان در تمام اعصار و امصار با التزام عملی نسبت به اوامر و نواهی الهی می-توانند از یاری خداوند در عرصه های مختلف زندگی بهره مند شوند.

عنایت و توجه ویژه قرآن و روایات در خصوص مدد های الهی و شرایط بهره مندی آن هم بخاطر نقش آن در رشد و کمال و تربیت و تحکیم اعتقادات و باورهای دینی انسان مؤمن و جامعه مؤمن می باشد.

نتیجه نهایی این است که امدادهای غیبی نه یک مفهوم انتزاعی، بلکه یک حقیقت قرآنی و الهی است که نیاز انسان به آن ضرورت دارد و می تواند مسیر زندگی انسان را دگرگون کند. تحقق آن هم شروط خاصی دارد که قرآن آن را بیان کرده است. در نهایت، بهره مندی از این امدادها وابسته به میزان تعهد فرد به اصول الهی و تلاش برای جلب رضایت الهی است. هر چه انسان در مسیر تقوا، صبر، جهاد و توکل گام بر دارد، بیشتر مشمول یاری الهی خواهد شد.

بنابراین، برای دریافت این امدادها، باید همواره در مسیر ایمان و عمل صالح پایدار بود و به رحمت و یاری خداوند امیدوار ماند.

منابع

★قرآن

۱. ابراهیمیان، سید حسن؛ بسمل، محبوبه؛ ربیعی، زهره، شیوه های نزول امدادهای غیبی بر مومنین از منظر آیات قرآن، شماره ۲۴، زمستان ۱۳۹۴، ص ۱۵۷ تا ۱۷۸
۲. ابن منظور، لسان العرب، داراحیاء التراث، ۱۴۰۸ ق.
۳. امداد های غیبی، کمک های ویژه الهی، دائرة المعارف قرآن، ج ۴.
۴. جواهردهی، علی، امدادهای غیبی و شرایط بهره مندی از آنها بر اساس آیات قرآن، روزنامه کیهان، شماره ۲۲۷۱۸، ۱۴ مهر ۱۳۹۸ ه. ش.
۵. خادم حسین فاضلی، مدادهای غیبی و شرایط بهره مندی در قرآن، سایت www.hawzah.net
۶. درگاه زاده، محمد، امدادهای غیبی، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۱ ه. ش.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ ق، مفردات الفاظ القرآن، بیروت دار القلم.
۸. روشن ضمیر، محمد ابراهیم، شرایط برخورداری از امدادهای ویژه الهی در نگره قرآنی مقام معظم رهبری، خرداد ۱۴۰۰، ص ۱۰۲ تا ۱۲۹
۹. سایت اینترنتی <https://fa.wikishia.net> امدادهای غیبی
۱۰. سیوطی، جلال الدین، الدرر المنتور فی التفسیر بالمأثور، دارالفکر، ۱۴۱۴ ق.
۱۱. صفری، علی آقا، مستندات قرآنی دیدگاه مقام معظم رهبری درباره شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی، شماره ۱۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰، ص ۱۰۵ تا ۱۳۷
۱۲. طباطبائی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ ق.
۱۳. طبرسی، فضل بن الحسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ه. ش.
۱۴. فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۰۴ ق.
۱۵. فتوحی، فاطمه، شرایط بهره مندی از امدادهای غیبی در قرآن، سایت andishvaran.kowsarblog.ir
۱۶. فخر رازی، محمد بن عمر، التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب)، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۳ ق.
۱۷. فرهنگ شیعه، جمعی از نویسندگان، زمزم هدایت، قم، ۱۳۸۶، ص ۱۳۲-۱۳۳
۱۸. قرطبی، محمد بن احمد، الجامع لاحکام القرآن، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۷ ق.

۱۹. محمدزاده، شبنم، شرط بهره مندی از امداد غیبی بر اساس آیات قرآن، روزنامه کیهان، فروردین ۱۴۰۰
۲۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار: امدادهای غیبی، انتشارات صدرا، [بیتا].
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، ۱۳۷۴، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
۲۲. موسی وند، علی، شرایط بهره مندی از امداد های غیبی بر اساس آیات قرآن، روزنامه کیهان، ۲۰ فروردین ۱۴۰۰. ش.